

לשכת רב

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

הקמפוס

דף שבו עי

פרשת תזריע-החודש,

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות

תשע"ו

מספר 1165

ע"ש הלנה ופאול שולמן

“פרח ואביב תקופה – במ לועדו” יעקב לוינגר

בברייתא בתוספתא ובבבלי¹ נאמר:

תנו רבנן: על שלשה סימנין (בבבלי: דברים) מעברין את השנה (בהיעדרן – י"ל): על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה. על שנים - מעברין, ועל אחד - אין מעברין... אין מעברין את השנים לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני גזולות שלא הגיעו, וכולן עושין אותן סעד לשנה...

רש"י על אתר בבבלי מפרש: “ועל פירות האילן - אם מתאחר בישראל יותר מזמן העצרת (=חג השבועות) – מעברין”. רוב הראשונים משייכים כמוהו את שלושת סימני עיבור השנה לשלושת הרגלים: את איחור האביב לפסח, את איחור פירות האילן לשבועות ואת איחור התקופה לחג הסוכות.

שיטתו הייחודית של הרמב"ם משייכת את בחינת כל שלושת סימני העיבור, ביניהם גם את איחור פירות האילן, אך ורק למצבם ומוכנותם של אלה בפסח²! ההחלטה על העיבור מתקבלת על ידי הסנהדרין עד סוף חודש אדר הסמוך לניסן, ואז כל שלושת סימני העיבור אמורים להיות זמינים לפסח, בלי להזדקק להשערות באשר למוכנותם בעתיד (כרש"י וסיעתו), אחרי חודשים רבים, כגון המצב שבו יהיו פירות האילן בעצרת. וכך מביא רמב"ם להלכה (משנה תורה, הלכות קידוש החודש, פרק ד, הלכות ב, ג):

על שלשה סימנין מעברין את השנה, על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן, כיצד?

בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן (ואין שום התייחסות או דרישה לחלות תקופת תשרי,³ י"ל)... וכן אם ראו בית דין שעדיין לא הגיע האביב (השעורה, י"ל), אלא עדיין אפ"ל הוא (לקראת יום ההינף בפסח, י"ל), ולא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח, סומכין על שני סימנין אלו ומעברין את השנה (בהיעדרן, י"ל).

המפרשים נלאו למצוא רע לשיטתו זו של רמב"ם וכן מקור והוכחה לה, המייחסים את איחור פירות האילן למצב הפירות בימי ניסן והפסח, כשהפירות עדיין לא הבשילו, והם עדיין במצב של פרח.

* אינג' יעקב לוינגר, מהנדס מבנים, כותב ומרצה בפורומים שונים בענייני הלוח העברי, סוגיות העיבור בתלמודים, הזמנים בהלכה ובנושאי אסטרונומיה מעשית הקשורים באלה.

¹ בתוספתא (צוקרמנדל), סנהדרין ב, ב-ד. ובמסכת סנהדרין, יא ע"ב.

² ראו אבנהו זו בפרוטרוט בחידושי רי"ז סאלאוויציק על הלכות קידוש החודש, פסקה שנייה (ד"ה: “והנראה לומר”). אפשר לפנות למחבר: judithl@post.tau.ac.il לקבלת הקובץ של המאמר המלא של רי"ז (לשימוש פרטי).

³ ראו בנידון פליאת רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק (אור שמח על ספר משנה תורה, ריגא תרפ"ו, על ההלכה הנידונה). להשערות

“דהסופרים הגיהו בדברי רבינו (רמב"ם)” והשמיטו דין תקופת תשרי, לא מצינו סימוכין בכתבי היד.

נדמה לי שבפיוט של הקליר ל"שבת פרשת החודש"⁴ יש הקבלה לשיטת רמב"ם. וכך מְפִיט הפְּיט:

עָבֹר מַעֲבָרִים (= מוסיפים חודש עיבור) לְשׁוֹמְרוֹ בְּמוֹעֵדוֹ (= את ניסן ואת פסח),

פָּרַח⁵ וְאֵבִיב תְּקוּפָה בָּם (= באמצעותם) לְוַעֲדוֹ (= לקבוע את חלותו של ניסן ושל פסח),

צִוּוּ (=הישענות על) שְׁלוֹשָׁתָם (= לסימנים העיקריים לעיבור), יִצְרְפוּ (= גם את היעדר הגדיים והטלאים הרכים לקרבן פסח ואי-"פריחת" הגוזלות לקרבנות ועוד, כדי) לְסַעֲדוֹ (= את העיבור).

הקליר מכנה את סימן העיבור "פירות האילן" של הברייתא, כשה"פירות" עדיין במצב של פֶּרַח, בזמן הפסח. גם הוא דן בתפקיד שלושת הסימנים בקביעת חלותו של חג הפסח גרידא (בלשון יחיד: "לשומר", "לועדו", "לסעדו"), כמו הרמב"ם (ולא של חלות שלושת הרגלים, כל אחד בזמנו. לשיטת רש"י וסיעתו היה הפייטן משתמש במילה 'פירות' או 'פרי', במקום 'פרח', מילים המתאימות גם הן לאקרוסטיכון של הפיוט) ! אכן, גם לשיטת רש"י מתבוננים במצב הפירות בסוף אדר, אבל במטרה ללמוד על מצבם הצפוי בשבועות, כשאלה אמורים להבשיל לפירות הראויים לביכורים, וכשהשם "פירות" (ולא "פרח") חל כבר עליהם. כמובן שאין לטעון שהפיוט של הקליר הוא המקור לפסיקת הרמב"ם, כי לא הוכח שרמב"ם ראה אותו, וגם אם הכירו, ספק אם החשיבו למקור הלכתי. אבל מסתבר ששניהם יונקים, כנראה, ממקורות ומסורות פרשנות משותפים בהבנת הברייתא התנאית הנידונה.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁴ רבי אלעזר בירבי קליר, פייטן ארץ ישראלי, בן המאה ה-7/6, קרובה לשחרית - פרשת החודש, בברכת הקדושה (ד"ה "אדון מקדם תכנו ראש"), לפני הסילוק, (כמובא בסידור **עבודת ישראל**, מאת יצחק בן אריה יוסף דוב [בערן], רעדעלהיים תרכ"ח וצילומיו).

⁵ אין בסיס טקסטואלי להשערה שהגרסה המקורית בפיוט הייתה אולי "פרי" במקום "פרח". ראו את לשון הפיוט במילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית: <http://hebrew-treasures.huji.ac.il>